

Αντώνης Λιάκος

Τηλ.

Σκέψεις για την παρούσα κρίση

Η κρίση με την εκκλησία δεν είναι συγκυριακή και αναδεικνύει ένα ευρύτερο ζήτημα. Το ζήτημα αυτό αφορά την αλλαγή του ιδεολογικού περιεχομένου του κράτους και εγγράφεται σε μια τριγωνική σχέση κράτους-έθνους-εκκλησίας.

1. Το βάρος της ιστορίας.

Η ταύτιση Ελληνισμού και Ορθοδοξίας δημιουργήθηκε τον 19^ο αιώνα, κατά τον οποίο υποχώρησε το διαφωτιστικό πρόταγμα που απετέλεσε την κινητήρια δύναμη δημιουργίας έθνους. Χρησιμοποιήθηκε έκτοτε για να υποστηρίξει καθεστώτα και εποχές ακραίων αντιδράσεων όπως στην μετεμφυλιακή περίοδο και στη Δικτατορία. Το τέλος του Ψυχρού πολέμου επέτρεψε στην Εκκλησία να διαφοροποιηθεί ως προς την ιδεολογία του εκδυτικισμού και να ξαναβρεί τις αντι-δυτικές ρίζες της. Η επιρροή της Εκκλησίας αναβαπτίστηκε στη δεκαετία του 1980 μέσα σε ένα κλίμα διαφοροποίησης προς την πορεία της Ευρωπαϊκής ενοποίησης. Απέκτησε επίσης ρόλο εθνικής δύναμης στις μαζικές κινητοποιήσεις για το Μακεδονικό και τις Ελληνοτουρκικές διαφορές 1990-1995. Τονίστηκε κατ' επανάληψη ο ρόλος της Ορθοδοξίας ως βοηθητικός της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής και από κυβερνητικά στελέχη.

Η Σχέση Ελληνισμού και Ορθοδοξίας δεν είναι μια σχέση αποκλειστική. Η Ορθοδοξία είναι ένα ευρύτερο σύνολο που περιλαμβάνει και πολλούς άλλους λαούς.

Είναι μια σχέση διασπαστική του έθνους. Οι Καθολικοί, Εβραίοι, θρησκευτικά αδιάφοροι κ.α. είναι επίσης Έλληνες. Δεν εξυπηρετεί τις; ενσωματωτικές τάσεις του έθνους. Π.χ. οι Μουσουλμάνοι της Θράκης, αποξενώνονται μέσα από την προβολή αυτής της ιδεολογίας.

-Γιατί η Ορθοδοξία διεκδίκησε κρατικό ρόλο, ρόλο επίσημης εκκλησίας; Διότι έχοντας το μονοπώλιο στην Ελλάδα, δεν ανέπτυξε δεσμούς με την κοινωνία μέσω του αναπροσανατολισμού της σε κοινωνικά ζητήματα και στην ψυχολογική υποστήριξη της μικρής κοινότητας που περιβάλλει την ενορία όπως συνέβη στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες.

Δεν ~~είναι~~ σωστό να μωυάμε στο θέμα «εμμετό η σε αναθέσει με του Αρχιεπίσκοπου. Αλλά; εμμετό».

Απουσίασε από την Ορθόδοξη Εκκλησία μια ανανεωτική μεταρρύθμιση (όπως συνέβη στις προτεσταντικές εκκλησίες αλλά και με την καθολική εκκλησία στην δεκαετία του 1960). Απουσίασε επίσης και ένα ρεύμα ανανεωτικής θεολογικής σκέψης. Καμιά φωνή, ή ελάχιστες απομονωμένες φωνές ακούγονται από την κατεύθυνση αυτή στην παρούσα κρίση.

Κρίσιμο ερώτημα: Πώς μπορεί να προχωρήσει ο εκσυγχρονισμός σε μια κοινωνία, χωρίς μια ανανέωση στην Εκκλησία;

Πρόταση: Να δοθεί φωνή στις ανανεωτικές τάσεις της Θεολογίας.

Οι ευθύνες των κυβερνήσεων του ΠαΣοΚ: Αντιμετώπισαν με αδιαφορία τα ιδεολογήματα που εκπορεύονται από την Εκκλησία. Κυρίως αδιαφόρησαν για την κυριαρχία των ιδεολογημάτων αυτών στην Εκπαίδευση. Τα σχολικά βιβλία και το εκπαιδευτικό πρόγραμμα διευκολύνουν την ιδεολογική προπαιδεία για τα εκκλησιαστικά μηνύματα. Θεωρείται περίπου φυσική η εκπαίδευση στα ελληνοχριστιανικά ιδεώδη (διακίνηση θρησκευτικών φυλλαδίων στα σχολεία, εκκλησιασμός και προσευχή, επισκέψεις Αρχιεπισκόπου κλπ.)

Συμπέρασμα: 1) Στη δημιουργία του ελληνικού κράτους απουσίασε ένα πνεύμα ίσης και ουδέτερης αντιμετώπισης των θρησκειών, όπως στις αγγλοσαξωνικές χώρες όπου υπήρχαν περισσότερο από μία θρησκείες. 2) Απουσίασε ένα πνεύμα δημόσιας κουλτούρας, δημόσιων αρετών, το οποίο θα μπορούσε να αντιπαρατεθεί στην Εκκλησία, όπως συνέβη στη Γαλλία.

2. Τι έχει αλλάξει σήμερα;

Η κρίση με την εκκλησία μπορεί να ειδωθεί σε ένα ευρύτερο πλαίσιο το οποίο αφορά τη ν παράλληλη μεταμόρφωση της κοινωνίας και του κράτους.

Τα σύγχρονα κράτη απεκδύονται πολλές αρμοδιότητες. Ανάμεσα σ' αυτές είναι και ο ρόλος τους στην καλλιέργεια ενός τύπου εθνικής ιδεολογίας. Γιατί;

A. Η Ελλάδα βρίσκεται σε μια πορεία ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και εναρμονισμού με την ευρωπαϊκή πολιτική στην εκπαίδευση, στις σχέσεις με τις θρησκευτικές κοινότητες, στον τρόπο χειρισμού των πολιτισμικών διαφορών. Επομένως οφείλει, όπως εξάλλου και οι άλλες χώρες της ΕΕ, να υιοθετήσει μια πολιτική πλουραλιστικής αντιμετώπισης και ουδετερότητας απέναντι στις εθνο-πολιτισμικές και στις θρησκευτικές διαφορές.

Β. Η ελληνική κοινωνία, όπως και οι άλλες ευρωπαϊκές κοινωνίες, γίνεται πολύ-πολιτισμική (πύκνωση επικοινωνιών, μετακινήσεων, μεταναστεύσεων). Απέναντι σ' αυτά τα ζητήματα, τα ευρωπαϊκά κράτη πέρασαν από την πολιτική της «αφομοίωσης» στην πολιτική της «πολυπολιτισμικότητας». Του σεβασμού δηλ. των διαφορών. Επομένως και το ελληνικό κράτος δεν μπορεί να συνεχίσει μια πολιτική ελληνοχριστιανικής διαπαιδαγώγησης.

Ναι

Συνέπεια: Όλες αυτές οι διαδικασίες μπορούν να περιγραφούν θεωρητικά ως η «αποεθνοποίηση» του κράτους. Αλλά αν το κράτος «αποεθνοποιείται», δεν «αποκρατικοποιείται» και το έθνος;

-Τι σημαίνει αυτό;

Οι λειτουργίες που αφορούν την υποστήριξη και την αναπαραγωγή των ιδιαίτερων εθνοθησκευτικών διαφορών αναλαμβάνονται από μη κρατικούς φορείς ή από ιδιωτικούς φορείς. Μέσα στο ευρύτερο και θεωρητικό πλαίσιο αυτό πρέπει να δούμε την φιλοδοξία της Εκκλησίας να υποκαταστήσει το κράτος στην καλλιέργεια της εθνικής ιδεολογίας. Η εθνική ιδεολογία αναπτύσσεται ανεξέλεγκτα και ανεύθυνα.

-Τι μπορεί να κάνει η Πολιτεία;

Να αναπτύξει νέους δεσμούς πολιτικής συνοχής.

-Ποιοι είναι οι δεσμοί αυτοί;

Οι πολίτες πρέπει να αισθάνονται οικειότητα όχι ανατρέχοντας σε παλαιούς δεσμούς καταγωγής και ομοιότητας, αλλά επειδή αισθάνονται εμπιστοσύνη για το παρόν και για το μέλλον τους. Το περιεχόμενο των δεσμών πολιτών – Πολιτείας χρειάζεται να ανα-προσανατολισθεί από το Παρελθόν, προς το Παρόν και το Μέλλον.

Ο αναπροσανατολισμός αυτός διευκολύνει τη δυνατότητα δημιουργικής και πλουραλιστικής ενσωμάτωσης των ήδη διαφοροποιημένων πληθυσμών.

Εφόσον η σύγχρονη Πολιτεία αποτελείται από πολλές πολιτισμικές ομάδες και ταυτόχρονα από πολλαπλασιασμό των επικοινωνιακών σχέσεων με το εξωτερικό, τότε αυτό που πρέπει να αναπτύξει είναι η ικανότητα των ανθρώπων να συνυπάρχουν με τους άλλους, να τους κατανοούν, να αποκωδικοποιούν τους κώδικές τους. Αντί να επιμένει αυτιστικά στην προβολή της ταυτότητας, να αναπτύξει τις διαβατήριες ικανότητες. Ο Οδυσσεύς, το αρχέτυπο του παγκοσμιοποιημένου ήρωα, «πολλών ανθρώπων ίδεν άστεα και νόον έγνω» Η ικανότητά του δηλαδή βρισκόταν στη γνώση της νοοτροπίας, της κουλτούρας των άλλων. Πρωτοβουλίες πολιτισμικής πολιτικής χωρίς ελληνοκεντρικό χαρακτήρα με στόχο να εξοικειώσουν με την κουλτούρα των «άλλων». Αυτές είναι η δεξιότητες επιβίωσης του έθνους.

Ναι

Αλλά μια τέτοια πολιτική δεν μπορεί να αποσυνδεθεί από τις οικονομικές και κοινωνικές πλευρές της ιδιότητας του πολίτη. Τα ατομικά δικαιώματα δηλ. χρειάζονται και τα πολιτικά δικαιώματα και τα κοινωνικά δικαιώματα. Με την έννοια αυτή η πολιτική ταυτότητας του κράτους δεν μπορεί να είναι μια περιορισμένη πολιτισμική πολιτική, αλλά ένας άξονας συγκρότησης συνολικά της πολιτικής, ένας άξονας που προσδίδει συνοχή και νόημα στην πολιτική του κράτους. Αυτό σημαίνει έμφαση στις διαδικασίες της συγκρότησης full citizenship, ολοκληρωμένης και πλήρους ιδιότητας του πολίτη.

Τα εθνο-θρησκευτικά ιδεολογήματα απέναντι στην παγκοσμιοποίηση βρίσκουν ευνοϊκό έδαφος στην ανασφάλεια των ασθενέστερων κοινωνικών τάξεων απέναντι στις αλλαγές που συμβαίνουν. Ο αναπροσανατολισμός των πολιτών αυτών προς μια μοντέρνα και πλήρη ιδιότητα του πολίτη χρειάζεται όχι μόνο ιδεολογική τροφή, αλλά και θετικά μέσα περιορισμού της ανασφάλειας. Εδώ η ενίσχυση του κοινωνικού κράτους και της εργασιακής πολιτικής, μια αναβαθμισμένη εκπαίδευση ίσων ευκαιριών χωρίς πρόωρους αποκλεισμούς, αποκτούν μείζονα ρόλο. (Η Εκκλησία και τα ακροδεξιά περιβάλλοντα που αντιπαρατίθενται στην πολιτική της Παγκοσμιοποίησης δεν έχουν άποψη για την κοινωνική πολιτική και αυτό χρειάζεται να επισημανθεί. Να καταδειχθεί ότι οι λόγοι του Αρχιεπισκόπου στερούνται νοήματος)

Ναι

3. Οι δύο χάρτες της ελληνικής κοινωνίας

Καθώς οι μεγάλες ιδεολογικές διαφορές ανάμεσα στη δεξιά και στην αριστερά έχουν χάσει την ενάργεία τους και δεν κινητοποιούν ιδεολογικές αντιπαραθέσεις, κάτω από τον πολιτικό χάρτη της ελληνικής κοινωνίας αναδεικνύεται ένας άλλος χάρτης ιδεολογικών διαφορών ο οποίος δεν συμπίπτει με τον πολιτικό χάρτη.

A. Έχει δημιουργηθεί ένα εθνοθρησκευτικό στρατόπεδο το οποίο διεμβολίζει όλα τα κόμματα, με μεγαλύτερη πυκνότητα στη ΝΔ, αλλά και με μεγάλα τμήματα του ΠαΣοΚ και της Αριστεράς. Ο χώρος αυτός δεν είχε κέντρο, αλλά τρεφόταν από πολλούς θεσμούς, οργανώσεις, πρωτοβουλίες και πρακτικές (κινητοποιήσεις γύρω από το Μακεδονικό) και σταδιακά δημιουργούσε κοινά ιδεολογικά σημεία τα οποία προέρχονταν από διαφορετικούς χώρους: παραδοσιακός ελληνοχριστιανισμός, νεοορθοδοξία, τριτοκοσμικός εθνικισμός, αντιευρωπαϊσμός, μετεξέλιξη του αντι-ιμπεριαλισμού της Αριστεράς σε αντιδυτικισμό, παραδοσιολατρεία και συζήτηση για την επιστροφή στις ρίζες κλπ. Η πορεία προς τον εκσυγχρονισμό στα πρώτα στάδιά της δημιούργησε επίσης μια «αρνητική συνείδηση» για το τι είναι Έλληνας σε σχέση με τον Ευρωπαίο. Όλα αυτά τα ρεύματα και οι δυσaréσκειες

έπεσαν σε ένα κοινό κορβανά. Το σημαντικότερο όμως είναι ότι απέκτησαν κέντρο και νομιμοποίηση με την ανάρρηση του κ. Χριστόδουλου στο Αρχιεπισκοπικό θρόνο. Ο αρχιεπίσκοπος έδωσε έκφραση, νομιμοποίηση και ενίσχυσε το ρεύμα αυτό.

Β. Από την άλλη πλευρά έχει δημιουργηθεί ένας αντίπαλος χώρος εκσυγχρονισμού ο οποίος αν και μικρότερος σε έκταση εκφράζει στρώματα με μεγαλύτερη μόρφωση που διεμβολίζουν επίσης όλα τα πολιτικά κόμματα. Ορίζεται από μια διάθεση λογικής στις διεθνείς σχέσεις και αποκλιμάκωσης εντάσεων, σεβασμού ανθρωπίνων και μειονοτικών δικαιωμάτων, αποδοχής της ευρωπαϊκής ενοποίησης, θετικής αντίδρασης στις προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης.

-Ποια είναι η σχέση του ιδεολογικού χάρτη με τον πολιτικό χάρτη;

Α. Η ΝΔ μετά από αρχική διστακτικότητα, νομίζει ότι μπορεί να επωφεληθεί από το εθνοθησκευτικό χώρο. Κινδυνεύει όμως να μείνει αιχμάλωτη αυτού του χώρου. Πάντως δίδεται η εντύπωση ότι η πραγματική αντιπολίτευση σήμερα είναι αυτή που προέρχεται από τον Αρχιεπίσκοπο και το χώρο του' όχι από την αξιωματική αντιπολίτευση.

Β. Στα στελέχη του ΠαΣοΚ επικράτησε, εκτός λίγων εξαιρέσεων, η σιωπή εξαιτίας του φόβου από το πολιτικό κόστος. Ο Πρωθυπουργός έμεινε πράγματι μόνος. Επομένως ο Αρχιεπίσκοπος αντιπολιτεύεται την κυβέρνηση στο ιδεολογικό επίπεδο, αλλά χωρίς ιδεολογικό αντίλογο.

4. Τι μπορεί να γίνει;

Μακροπρόθεσμοι στόχοι. Η αντίληψη για την εθνική ταυτότητα πρέπει να αλλάξει.

Α. Ήδη στον ακαδημαϊκό κόσμο έχει διαμορφωθεί μια άλλη αντίληψη από αυτήν που επικρατεί στην εκπαίδευση, στην Εκκλησία και σε μεγάλο μέρος του πληθυσμού.

Παρόμοιες αλλαγές έχουν γίνει στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, όπου η αντίληψη για την εθνική τους ταυτότητα βρίσκεται σε κριτική αντιπαράθεση από αυτήν που επικρατούσε πριν από είκοσι-τριάντα χρόνια. Πρόκειται για τη μετάβαση από μια ουσιοκρατική αντίληψη σε μια αντίληψη της εθνικής ταυτότητας ως κατασκευής η οποία συνεχώς αλλάζει. Σημαντικό ρόλο εδώ παίζει η αλλαγή στα επιτελεία της χάραξης εκπαιδευτικής πολιτικής. Οι περισσότεροι από τους θεσμούς αυτούς διαπνέονται ακόμη από αρχαϊκότητες.

Β. Στον επίσημο λόγο χρειάζεται η προβολή μιας θετικής εθνικής ταυτότητας. Η προβολή δηλ. της αντίληψης ότι το έθνος αποτελεί μια πολιτική κοινότητα, ένα συμβόλαιο ανάμεσα στα μέλη του, μια επαν-ανάγνωση της νεοελληνικής ιστορίας από την οπτική αυτή. Π.χ. τα πρώτα συντάγματα, η διεύρυνση του πολιτικού συστήματος, η πορεία προς τη δημοκρατία, η διεύρυνση του δημόσιου χώρου. Η προβολή της έννοιας του συνταγματικού πατριωτισμού.

Γ. Χρειάζεται να αλλάξει η αντιζέντα. Να μουν μείζονα θέματα στη συζήτηση, όπως λ.χ. η ισότητα των φύλων, το περιβάλλον, η πλήρης έννοια του πολίτη.

Βραχυπρόθεσμοι στόχοι.

1. Πρωθυπουργική ομιλία, επίσημη, αφιερωμένη στα ζητήματα αυτά εξολοκλήρου. Ο λόγος στην ΔΕΘ είχε θετικά αποτελέσματα.
2. Ο επόμενος εορτασμός 28^{ης} Οκτωβρίου παρέχει μια πολύ καλή ευκαιρία για να προσδιοριστεί «**Τι σημαίνει σήμερα ελευθερία**». (Ενδεχομένως ομιλία σε ένα Πανεπιστήμιο που θα μεταδοθεί τηλεοπτικά)
3. Δημιουργία ενός ανεξάρτητου από την κυβέρνηση **φόρουμ** συζήτησης, το οποίο θα μπορεί να παρεμβαίνει σε ζητήματα ιδεολογικών προκλήσεων, εκεί όπου η κυβέρνηση δεν μπορεί να απαντήσει.
4. Συνέδρια με δημοσιότητα για τα ζητήματα αυτά. Π.χ. η εθνική ταυτότητα σήμερα, η σχέση πολιτικής και θρησκείας, η σχέση ελληνισμού και Ορθοδοξίας κλπ. με συμμετοχή προσωπικοτήτων από το εξωτερικό.
5. Επανεξέταση του σταυρού προτίμησης για να απεμπλακούν οι βουλευτές από τις πιέσεις της τοπικής κοινωνίας.